

O'QUVCHILARNI SAVODGA O'RGATISH VA NUTQ O'STIRISHDA PEDOGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

Valiyeva Gulchexra Kodirovna

*Namangan viloyati, To'raqo'rg'on tumani 31 - umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich
sinf o'qituvchisi*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10037995>

Annotation: *this article contains information about teaching children to literacy and raising speech.*

Keywords: *speech, pronunciation, creative thinking method, students grow their oral speech, text.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalarni savodga o'rgatish va nutq o'stirish borasida ma'lumotlar aks etgan.*

Kalit so'zlar: *Nutq, talaffuz, ijodiy fikrlash metodi, o'quvchilar og'zaki nutqini o'stirish, matn.*

Til va muloqot qobiliyatlari inson rivojlanishining asosiy jihatlari bo'lib, bizning fikrlarimiz, his-tuyg'ularimiz va niyatlarimizni ifodalash qobiliyatimizni shakllantiradi. Muloqotning turli tarkibiy qismlari orasida nutq muhim rol o'ynaydi va shaxslararo o'zaro ta'sir va bilim almashish uchun asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Rivojlanishdagi kechikishlar, artikulyatsiya nuqsonlari yoki afazi kabi nutq va til kasalliklari bo'lgan shaxslar uchun nutq ko'nikmalarini egallash va takomillashtirish jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Yillar davomida tadqiqotchilar, klinisyenlar va texnologlar muloqotda nuqsonlari bo'lgan odamlarda nutq rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va yaxshilashning innovatsion usullarini o'rganish uchun hamkorlik qildilar. Zamonaviy texnologiyalarning paydo bo'lishi samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan yangi aralashuvlar, davolash usullari va yordamchi vositalarni ishlab chiqish uchun qulay zamin yaratdi. Nutqni aniqlashning ilg'or tizimlari va mobil ilovalardan tortib taqiladigan qurilmalar va virtual reallik platformalarigacha bu innovatsion texnologiyalar nutq va til patologiyasi sohasida inqilob qilishda ulkan salohiyatga ega.

Mamlakatimizda manaviy tarbiya barkamol inson tarbiya davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Chunki inson – jamiyatning tayanchidir. Yurtboshimiz: "Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" – deya bejiz aytmagan. Chunki har bir o'quvchi shaxsi kelajak rivojiga keskin tasir eta oladi. Talim – tarbiya oluvchi har bir bolaning zamon talabi asosida har tomonlama shakllangan shaxs bo'lib jamiyat ishlarida faol qatnashishiga nutqning to'g'ri rivojlanishi katta ahamiyatga ega.

Nutq – bu kishilar aro muloqot vositasi, milliy boylik hamda talim – tarbiya zarur bilimlarni olish uchun qudratli vositasidir. Shu bois har bir inson nutqni puxta egallash, o'z fikrini to'liq ifoda etishga o'rgatish muhimdir.

O'quvchilarni savodga o'rgatishda to'g'ri va ravon nutq katta ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalar nutqini to'g'ri tarbiyalash boshlang'ich talimiga tayyorlash boshlang'ich sinf o'qituvchisidan chuqur bilim va mahoratni talab etadi. Bola maktabgacha bo'lgan yoshdayoq ona tilining amaliy qo'llanish jarayonlari ichida yashaydi. Mavjud til muhiti bolaning o'z tilidan amaliy jihatdan foydalanishga oid dastlabki ko'nikma va malakalarini shakllantirib boradi. So'zlash jarayotida talaffuzning roli g'oyat ulkandir. Talaffuz meyorlarining og'zaki nutq shaklining shakllanishidagi yetakchi omil hisoblanadi. Chunki gapirish jarayonida tovush jihatidan bir xillikni saqlanishi ,avvalo, talaffuz normalarining yagonaligi bilan izohlanadi.

Darhaqiqat, bola ilk bora til chiqarib o'z ona tilida so'zlarni talaffuz qiladi. Yoshi kattalashgan sari so'z boyligi oshib boraveradi. Asosan, boshlang'ich sinflarda esa nutqning to'g'ri qurilishi shakllanadi va rivojlanadi.

Boshlang'ich sinflarda savodga o'rgatishda nutq o'stirishda ped texnologiyalarning o'rni beqiyosdir. Dars ta'lim jarayonining eng nozik nuqtasi, poydevoridir. Dars samaradorligini oshirish mezonlaridan biri darslarda biri darslarda ped texnologiyalarni qo'llashdan iborat.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga savod o'rgatish va og'zaki va yozma nutqini o'stirishda muntazam darslarda pedagogik texnologiyalardan keng foydalanib, ta'lim mazmunini va o'quv samaradorligini oshirish o'quvchilar nutqidagi kamchiliklarni bartaraf qilish. Demak, nutq o'stirishda etibor berishimiz kerak bo'lgan jihatlar quyidagilardan iborat:

- nutq o'stirish jarayonida metodlarni to'g'ri tanlay olish;
- badiiy asarlar mutolaasini uzliksiz ravishda yo'lga qo'yish; - mantiqiy fikrlashga undovchi matnlar bilan ishlash;
- turli xil musobaqa darslarini tashkil etish;
- o'quvchilarni ko'plab she'rlar yodlashga davat etish; -bayonlar, taassurotlar yozdirish;
- ijodiy ishlar yaratishga chaqirish;

Savod chiqarish davrida o'quvchining nutqidagi kamchiliklari sabablari quyidagilardan iborat:

- maktabgacha talimning sustligi;
- fikrlash darajasida rivojlanmaganligi; -ona tilida ta'lim olmasliklari;

Nutq o'stirishda mana shu kabi noanaviy texnologiyalardan foydalansa maqsadga muvofiq bo'ladi:

- Yetti qadam; -Sinkveyn; -Insert;
- Muammoli vaziyat; -Zinama-zina
- Charxpalak;
- Kubiklar namoyishi; -Venn diagrammasi;
- Kollaj;
- Aqliy hujum;

O'quvchilar og'zaki nutqini o'stirish uchun ota – onalar bilan hamkorlikda quyidagi ishlar amalga oshiriladi:

- Teleko'rsatuvlar talqinida; -muloqot;
- Sinfidan tashqari o'tkaziladigan mashg'ulotlar; -oila ota-ona bilan ishlash;

-Kitoblarni mutolaa qilish; -matn ustida ishlash;

Darhaqiqat, yuqorida takidlab o'tilgan ped texnologiyalarni o'quvchilar bilim – samaradorligini oshirishga hamda nutqi ravon bo'lishiga xizmat qiladi.

Jumladan:

1. "Hamma hammaga o'rgatadi" texnologiyasi. Bu texnologiya 3 - 4 sinf o'quvchilarining so'z turkumlari yuzasidan olgan bilimlarini mustahkamlashda va og'zaki nutqini o'stirishda ishlatiladi. Sinf o'quvchilari 4 ta guruhga bo'linadi. Har bir guruh bittadan so'z turkumiga oid bo'lgan qoidasini bir jumladan aytishadi. Masalan, ot kim? nima? kimlar? nimalar? so'rog'iga javob bo'ladi. Guruhdagi barcha o'quvchilar shu tariqa ot so'z turkumiga javob bo'ladigan qoidalarni ketma – ket aytishadi.

2. "Bir onaning ming bolasi" texnologiyasi. Texnologiyaning qo'llanishi boshlang'ich sinflar kesimida (1,2,3,4) sinflarda qo'llanadi. O'quvchiga yangi bo'lgan biror bir notanish so'z harflardan topish buyiriladi (masalan, ko'mak)

- 1-sinflarda: k harfi bilan boshlanadigan so'zlar topish;
- 2-sinflarda: k harfi bilan boshlanib k harfi bilan tugaydigan so'zlar topish;
- 3-sinflarda: k harfi boshida k harfi o'rtasida k harfi oxirida keladigan so'zlar topish;
- 4-sinflarda: k harfi so'zning o'rtasida qo'sh undosh bo'lib keladigan so'zlar topish buyiriladi.

Bundan tashqari 3 – 4 sinflardan bu texnologiyadan ma'nodosh so'zlar topishda va qarama – qarshi manoli so'zlar topishda ishlatiladi. Bu texnologiyaning avzalligi; o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqni rivojlantiradi. Lug'at boyligini oshiradi. Yana bir yaxshi tomoni shundan iboratki, o'quvchilar bosqichma – boqich oddiydan murakkabga qarab o'sib boradi.

•1-sinflar: kalit, koptok, kema, kaklik, kungaboqar, kunjut, ko'k. •2-sinflar: ko'k, kek, koptok, kiyik, kerak, kesak, Kamalak, kanizak. •3-sinflar: kaklik, kaltakesak, kekkirdak, ko'm – ko'k, ko'krak.

•4-sinflar: makkor, chakka, zukko, hakka, Makka, ikki, akkardion, dukkak.

Metodlar ko'p jihatdan o'quvchilarning yosh xususiyatlariga ham bog'liq. Bolalarning yoshi ulg'aygan sari til materiallari ustida mustaqil ishlash darajasi ham ortib boradi. Shu bois ham matn tinglanganda xoh u og'zaki, xoh yozma bo'lsin ,albatta, o'quvchining yoshi, dunyoqarashi mos tanlashi ahamiyatga ega, o'quvchilar nutqini o'stirishda ijodiy fikrlash metodi ham yaxshi natija beradi. Bunda, asosan, didaktik mavzuni tanlashga etibor beriladi.

Nutqi ravon o'quvchi har qanday mavzuda ko'pchilik oldida o'z fikrini bemalol bayon eta oladi. Shu bois, nutq o'stirish masalasi ona tili talimning eng dolzarb jihatlaridan biri bo'lib qolaveradi.

Zero, xalqaro miqyosda PISA va PERLS testlariga tayyorgarlik jarayonida ham, asosan, o'quvchilarning mantiqiy fikrlashda hisobga olinadi. Ushbu pedogogik texnologiyalardan foydalanish samaradorligi har tomonlama barkamol, erkin fikrlaydigan shaxslarni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishga aylangan mavjud sharoitda o'quvchilar nutqini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Nutqni rivojlantirish shaxsni shakllantirishning zaruriy shartiga aylandi.

Adabiyotlar:

1. G‘oyibnazar Ernazarov. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent. “Ilm ziyo”, 2013. 9-bet.
2. Akramova, X. (2020). Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan ijtimoiy pedagogik faoliyat texnologiyasi.